

PLÜTI (*LIMICOLA FALCINELLUS*) RÄNNE EESTIS

Hannes Pehlak

Eesti Maaülikool, põllumajandus- ja keskkonnainstituut
Riia 181, 51014 Tartu; e-post: hannes.pehlaak@eesti.ee

Kokkuvõte. Plütt on väheuuritud ja ebapiisava kaitsestaatusega kahlaje. Artikkel kirjeldab aastatel 1869–2007 tehtud juhuvaatluste põhjal plüti rändepeatuspäiku, kohtamisjuhtude arvu muutusi ning rändefenoloogiat Eestis. Suurimaid plüti rändekogumeid on kohatud Havर्सis, Haeskas, Tauksi saarel, Võilaiul ja Jausas, kõige sagedasem vaatluskoht on Sõrve. Liigi vaatluste arv on alates 1994. aastast oluliselt suurenenud, ilmselt on selle põhjuseks linnuharrastuse levik. Plüti kevadränne kulmineerub Eestis mai lõpul, juuli teisest poolest septembri alguseni kestval sügisrändel on eristatavad vana- ja noorlindude arvukuse maksimumid. Sarnaselt Botnia lahe piirkonnaga ning erinevalt Läänemere lõunaosa aladest kohatakse plütte Eestis kevadrändel arvukamalt kui sügisel.

Sissejuhatus

Plüti (*Limicola falcinellus*) bioloogiast on võrreldes teiste kurvitslaste (*Scolopacidae*) sugukonna esindajatega vähe teada (Piersma *et al.* 1996, Meissner 2005). Liigi kaitsestaatust Euroopas peetakse ebapiisavaks (Koskimies 1994), sinne haudeasurkond on mõõdukalt kahaneva arvukusega (BirdLife International 2004).

Plüti Euroopa haudeasurkonna suurust hinnatakse 20400–21400 paarile (Thorup 2006). Siin esineva alamliigi *L. f. falcinellus* pesitsusalad asuvad Skandinaavia poolsaare ja Venemaa põhjaosas, linnud talvituvad India ookeani rannikul Punase mere ja Sri Lanka vahelisel alal (Cramp & Simmons 1983, Piersma *et al.* 1996, Svensson & Tomkovich 1997). Plüti olulisimaks rändepeatuskohaks Euroopas on Sõvaši väin Ukrainas, kus kevadrändel on loendatud kuni 6000–7500

ning sügisel kuni 2700 isendit (van der Winden *et al.* 1993, Chernichko *et al.* 2001). Ilmselt lendab enamus linde sealt pesitsusaladele ilma vahepeatusteta (Meissner 2005, Verkuil *et al.* 2006). Läänemere piirkonnas kohatakse rändel peatumas enamasti üksikuid isendeid või väikesi salku (Glutz von Blotzheim *et al.* 1975). Plüti peatuskohtadeks on eelkõige rannikul paljandunud mudaväljad ja madalate lompidega rannaniidud, aga ka sood ja jääkmudaplatsid veepuhastusjaamade juures.

Eestis on läbirändavate kahlajate uurimisega suhteliselt vähe tegeldud (kuid vt. Jõgi 1973), ilmselt on selle peamiseks põhjuseks Läänemere rändepeatuspaiakade üldjuhul vähene tähtsus Lääne-Palearktise asurkondade jaoks. Esimene plüti vaatlus Eestis on registreeritud aastal 1869 (Russow 1871). Kõiki plüti kohtamisjuhte kuni aastani 1997 käsitles linnuharulduste komisjon, vaatluste sagenemise tõttu sellest edaspidi loobuti (Lilleleht 1999).

Käesoleva artikli eesmärk on selgitada välja plüti olulisemad rändepeatuskohad Eesti rannikul ning kirjeldada liigi kohtamisjuhtude arvu dünaamikat ja rändefenoloogiat Eestis.

Materjal ja metoodika

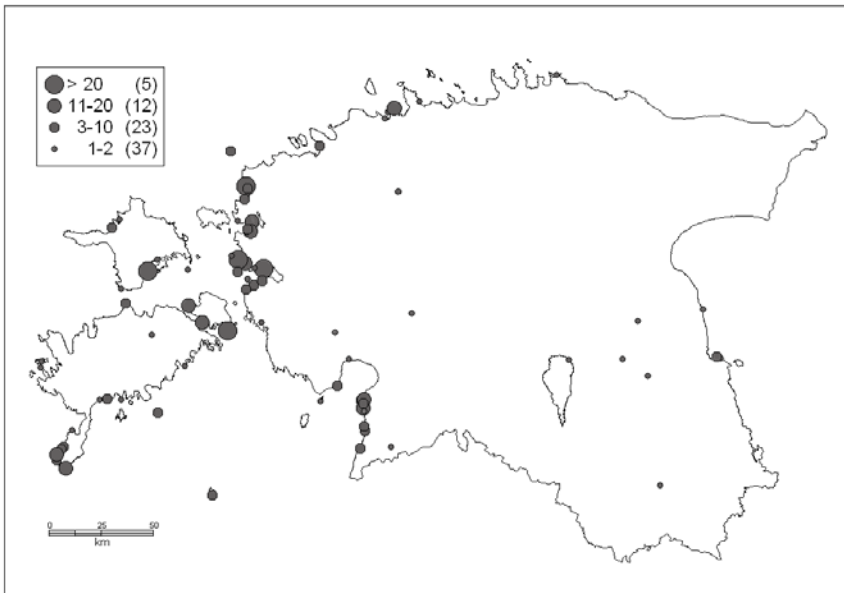
Käesoleva kokkuvõtte aluseks on 251 valdavalt juhuvaatlustena kogutud plüti kohtamisjuhtu aastatest 1869–2007. Kõik kuni 1997. aastani tehtud vaatlused on kinnitatud ja avaldatud Eesti linnuharulduste komisjoni poolt. Hilisemate vaatluste koondamisel olid peamiseks allikateks Kabli linnujaama, Läänemaa, Tartu ja Tallinna linnuklubide ning Viron Lintuseura kodulehed, EOÜ kahlajarühma liikmete teated ja üksikud trükis avaldatud materjalid (nt. Vikat 1997). On tõenäoline, et enamus plüti vaatlustest on avaldatud ka pärast haruldustekomisjoni staatuse lõppu ning käesolevas töös kasutatud.

Samal päeval samas kohas erinevate vaatlejate poolt tehtud vaatlusi käsitleti ühe vaatlusena, kasutades maksimaalset loendatud lindude arvu. Sügis- ja kevärändel kohatud lindude koguarvu hindamisel eeldati vastavalt Meissner'i (2005) tulemustele, et samas kohas viiepäevase perioodi vältel tehtud vaatlustel võib olla kohatud samu

isendeid. Kevad- ja sügisränne eristati tinglikult suvisest pööripäevast, mis on sarnane Viron Lintuseura (1998) poolt kasutatule.

Tulemused

Peaaegu kõik vaatlused plüti kohta Eestis on tehtud rändepeatuspaikades, ülerännet on registreeritud vaid kahel juhul, Põõsaspeal ja Sõrves. Enamik vaatlusi on tehtud üksiku isendi või mõnelinnulise salga kohtamise kohta (mediaan 2), enam kui kümnet isendit on kohatud 30 juhul (12% vaatlustest). Suurim plüti rändepeatuskogum on Eestis registreeritud Haversis, kus Sampsa Cairenius ja Mika Bruun loendasid 31. mail 2001. a. 115 isendit (joonis 1).

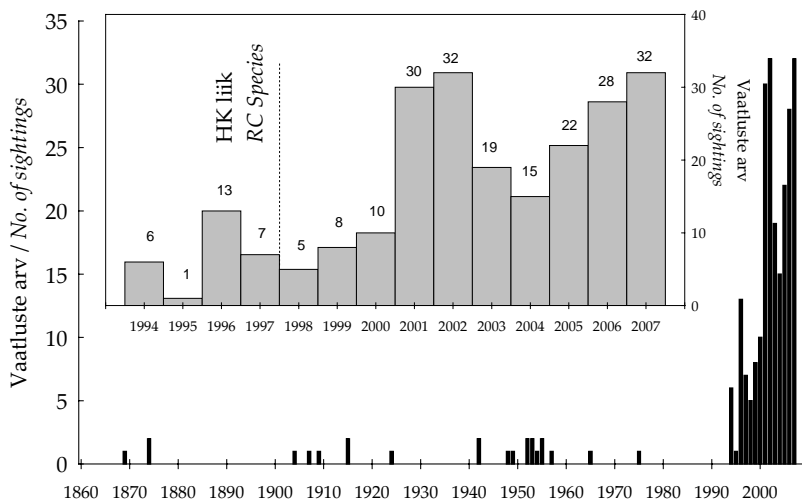

Joonis 1. Plüti rändepeatuskohad Eestis. Joonisel on kujutatud maksimaalne kohatud isendite arv.

Figure 1. Stopover sites of the Broad-billed Sandpiper in Estonia. Presented are maximum numbers of individuals counted.

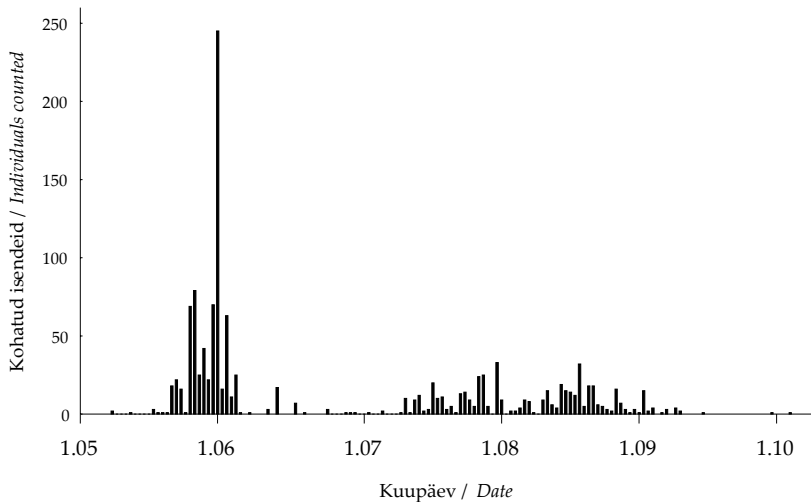
Haversis on plütti kohatud 38 korral. Suuremal arvul on plütte kohatud veel Haeskas (50 isendit; 6 vaatlust), Tauksi saarel (43; 1), Võilaiul (35; 1) ja Jausas (28; 1). Kõige sagedamini on plütti kohatud Sõrves, 41 korral, arvukalt on vaatlusi tehtud veel Põgaris (17), Paljassaares (17) ning Pikla - Võiste piirkonnas (16). Neis peatuspaikades on samaaegselt kohatud lindude arv jäänud alla 20 piiri.

Alates 1994. aastast on kohatud plütti Eestis igal aastal ning vaatluste arv on oluliselt suurenenud (joonis 2). Kõige varem on plütti kohatud 8. mail (pärast 1965. aastat 17. mail), kevadränne saavutab haripunkti mai teisel poolel (mediaankuupäev 31. mai). Liigi sügisränne toimub peamiselt juuli teisest poolest septembri alguseni, võimalik on eristada kaht lindude arvu maksimumi: juuli lõpul ning augusti keskel (joonis 3), hilisem vaatlus pärineb 3. oktoobrist. Kokku on aastatel 1869–1997 kevadrändel tehtud 96 vaatlust 674 isendi kohta, sügisrändel on 155 vaatlusel loendatud 413 isendit (tõenäoliste kordusvaatluste suhtes korrigeeritud isendite arvud). Kõik suuremad kogumid on registreeritud kevadrände perioodil, sügisrändel on korruga nähtud kuni 19 lindu. Sügisrändel kohatud lindude vanust on vaatelejad määranud üheksal juhul.

Joonis 2. Plüti kohtamisjuhtude arv Eestis 1869–2007.

Figure 2. The number of sightings of the Broad-billed Sandpiper in Estonia in 1869–2007.

Joonis 3. Plüti rändefenoloogia Eestis.

Figure 3. Migration phenology of the Broad-billed Sandpiper in Estonia.

Arutelu

Ilmselt valdav enamus läbirändavaid plütte Eestis, nagu ka teistes Läänemeremaades, ei peatu (Verkuil *et al.* 2006) ning siinsed peatuspaigad ei ületa rahvusvaheliselt tähtsate linnualade määratlemisel kasutatavat Ramsari 1% kriteeriumit (630 isendit, Delany & Scott 2006). Rändeks ebasobivad ilmastikuolud võivad Läänemere peatuskohtade kasutamist oluliselt suurendada, nii näiteks loendati 31. mail 1997 Soomes Liminganlahel 1400 peatuvat plütti (Pöyhönen 1998). Suurematest plüti rändepeatuskohtadest peale linnuvaatlejate hulgas populaarsete Haversi ja Haeska on autorile teada vaid üks või mõni üksik plüti vaatlus. Osaliselt võib selle põhjuseks olla rändekogumite esinemise ebaregulaarsus, peamiselt aga asjaolu, et Tauksi saar ja Võilaid, vähemal määral ka Jausa ja Kõinastu lee on vaatlejaile suhteliselt raskesti ligipääsetavad, Tauksi kuulub Matsalu rahvuspargi liikumispiiranguga sihtkaitsevööndisse. Nii võib oletada, et Eestis rändel peatuvate plüttide arv on teadaolevast suurem, ning siin võib leiduda ka seni teadmata peatuspaiku.

Arvestades, et Euroopa suurimat plüti haudeasurkonda Soomes on 1970–1990 (Koskimies 1994) ja 1998–2002 (BirdLife International 2004) hinnatud mõõdukalt kahanevaks, pole rändel Eestis peatuvate lindude arv viimastel aastakümnetel tõenäoliselt kasvanud. Imselt seletab 1990. aastatel toimunud liigi kohtamisjuhtude sagenemist linnuharrastuse levik ja kvaliteetse vaatlusoptika kättesaadavuse paranemine. Sarnane on olnud plüti vaatluste arvu suundumus ka näiteks Ukrainas (Włodzimierz Meissner suul.). Saksamaa Läänemere-rannikul (Dierschke 1997) ning Ölandil Ottenbys (Waldenström & Lindström 2001) on kohatud plüttide arvu suurenemine toimunud sujuvamalt 1980. aastate teisel poolel.

Sarnaselt Botnia lahe piirkonnaga (Eriksson 1984, Olsson & Wiklund 1999) kohatakse Eestis plütte enam kevadrändel, samas kui Läänemere lõunaosas Saksamaa rannikul ja Ottenbys ületab sügisrändel vaadeldud lindude arv kevadist suurusjärgu võrra (Dierschke 1997, Waldenström & Lindström 2001). Kuigi Eestis on vaid vähestel juhtudel määratud plüttide vanust, saab teistes Läänemere maades tehtud uuringute põhjal väita, et sügisrändel vaadeldud lindude kahe eristuva arvukuse maksimumi põhjuseks on vana- ja noorlindude erinev rändeae. Nii on Ottenby's rõngastatud vanalindude arvu mediaan-kuupäevaks 21. juuli, noorlindudel 17. august (Waldenström & Lindström 2001), Saksamaa Läänemere-rannikul ja Gdański lahe lääneosas peatuvate plüttide hulgas on vanalinnud enamuses kuni juuli lõpuni, noorlindude arvukuse haripunkt saabub Saksamaal augusti teisel poolel (Dierschke 1997, Meissner 2005).

Tänuõnad. Kõige enam on plütivaatlusi avaldanud Mika Bruun, Sampsa Cairenius, Margus Ellermaa, Jukka Hatva, Aivo Klein, Mati Kose, Lauri Mäenpää, Ivar Ojaste, Uku Paal, Ranno Puumets, Matti Rekilä, Juha Saari, Marko Valker, Tarvo Valker, Aivar Veide ja Kaido Vikat. Aitäh neile ja kõigile teistele linnuvaatlejaile, kelle vaatlusandmeid on käesoleva kokkuvõtte koostamisel kasutatud.

Migration of the Broad-billed Sandpiper (*Limicola falcinellus*) in Estonia

The Broad-billed Sandpiper is a little studied wader species whose conservation status is unfavourable. This paper, based on the sightings from 1869–2007, describes the distribution of the stopover sites, the dynamics of the numbers and the migration phenology of the species in Estonia. The highest numbers of the Broad-billed Sandpiper have been recorded in Haversi, Haeska, Tauksi Island, Võilaid Island and Jausa. Most frequently, the broad-billed sandpiper has been sighted in Sõrve. The number of observations has increased remarkably since 1994, probably due to the rising popularity of birding. The spring migration culminates in Estonia during the last days of May. In autumn migration, two peaks can be distinguished, probably related to the adult birds' and juveniles' passing. The number of individuals counted is higher in spring migration compared to autumn migration, a pattern similar to the one in the Gulf of Bothnia area and different from that of the coasts of the Southern Baltic.

Kirjandus: **BirdLife International 2004:** Birds in Europe: Population Estimates, Trends and Conservation Status. Birdlife Conservation Series 12: 1–374. — **Chernichko, I.I., van der Winden, J., Gorlov, P.I., de Nobel, W.T., van Roomen, M.W.J. & Siokhin, V.D. 2001:** Numbers of waterbirds in the Sivash, August 1998. van der Winden, J., Diadecheva, E.A., de Nobel, W.T. & van Roomen, M.W.J. Counts and ecology of waterbirds in the Sivash, Ukraine, August 1998. WIWO-report 71: 17–37. — **Cramp, S. & Simmons, K.E.L. (eds.) 1983:** The Birds of Western Palearctic. Vol III. Oxford University Press, Oxford. — **Delany, S. & Scott, D. (eds.) 2006:** Waterbird Population Estimates. 4th edition. Wetlands International, Wageningen. — **Dierschke, V. 1997:** Das Vorkommen des Sumpfläufers *Limicola falcinellus* in Deutschland. *Limicola* 11: 217–230. — **Eriksson, A. 1984:** Sirrien ja jänkäsirriäisen muutto Ytterissä 1970-luvulla. Soikkeli, M (toim.) Satakunnan Linnusto: 111–117. Porin Lintutieteellinen Yhdistys. — **Glutz von Blotzheim, U.N., Bauer, K.M. & Bezzel, E. 1975:** Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Vol VI. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden. — **Jõgi, A. 1973:** Kurvitsaliste sügisrändest Matsalu lahe välisosas. Matsalu maastik ja linnud. Ornitoloogiline Kogumik 4: 106–111. — **Koskimies, P. 1994:** Broad-billed Sandpiper *Limicola falcinellus*.

Tucker, G.M. & Heath, M.F. Birds in Europe. Their Conservation Status: 264–265. BirdLife International, Cambridge. — **Lilleleht, V. 1999:** Linnuharuldused Eestis 1990–1997. Eesti linnuharulduste komisjoni aruanne. Hirundo 12: 51–102. — **Meissner, W. 2005:** Autumn migration of the Broad-billed Sandpiper *Limicola falcinellus* on the southern Baltic Coast. Ringing and Migration 22: 171–176. — **Olsson, C & Wiklund, J. 1999:** Västerbottens fåglar. Västerbottens Ornitologiska Förening, Umeå. — **Piersma, T., van Gils, J. & Wiersma, P. 1996:** Family *Scolopacidae* (sandpipers, snipes and phalaropes). del Hoyo, J., Elliot, A. & Sargatal, J. (eds.) Handbook of the Birds of the World. Vol. 3. Hoatzins to Auks: 444–533. Lynx Editions, Barcelona. — **Pöyhönen, M. 1998:** Lintukevät 1997. Linnut 33: 18–30. — **Russow, V. 1871:** Ueber die Zunahme der Vogelfauna in Liv-, Est- und Curland. Sitzungsberichte der Naturforscher-Gesellschaft bei der Universität Dorpat 3: 155–158. — **Svensson, B.W. & Tomkovich, P. 1997:** Broad-billed Sandpiper *Limicola falcinellus*. Hagemeyer, W.J.M. & Blair, M.J. (eds.) The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance: 282–283. T. & A.D. Poyser, London. — **Thorup, O. (comp.) 2006:** Breeding waders in Europe 2000. International Wader Studies 14. International Wader Study Group, UK. — **Waldenström, J. & Lindström, Å. 2001:** Migration and morphometrics of the Broad-billed Sandpiper *Limicola falcinellus* at Ottenby, southern Sweden, 1950–2000. Ornis Fennica 78: 184–192. — **Verkuil, Y., van der Have, T.M., van der Winden, J., Keijl, G.O., Ruiters, P.S., Koolhaas, A., Dekinga, A. & Chernichko, I.I. 2006:** Fast fuelling but light flight in Broad-billed Sandpipers *Limicola falcinellus*: stopover ecology at a final take-off site in spring (Sivash, Ukraine). Ibis 148: 211–220. — **Vikat, K. 1997:** Kurvitsaliste sügisrändest Põgari rannikul (Matsalu LK). Linnurada 1: 29–34. — **Van der Winden, J., Chernichko, I.I., van der Have, T.M., Siokhin, V.D. & Verkuil, Y. 1993:** The migration of Broad-billed Sandpiper *Limicola falcinellus* during May 1992 in the Sivash, Ukraine. Wader Study Group Bulletin 71: 41–43. — **Viron Lintuseura 1998:** Lintuhavaintoja Virosta 1990–97. Helsinki.

